

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

II BIND. 1868—69.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT HOS OLUF OLUFSEN.

Om Thord (Degn) og hans Artikler.

Af J. Kinch.

Som bekendt, haves der en Samling af Forklaringer, Tillæg og Rettelser til Valdemar Sejers jyske Lov, som i Almindelighed går under Navnet „Thord Degns Artikler“; men der har hidtil været megen Tvivl om, hvem denne Thord Degn har været, og når han har levet, og ikke mindre om, hvilke hans rette Artikler ere. Disse sidste ere næmlig bevarede i flere Former: en længere latinsk Text på henimod 100 Paragraffer og flere danske Texter, af hvilke den ene ligefrem viser sig som en Oversættelse af den latinske, men de øvrige kunne henføres til 2 Hovedformer, en kortere på omtrent 30 §§ og en længere på 55 §§, af hvilke nogle dog indbefatte Indholdet af 2 eller 3 latinske Paragraffer, så at denne længere danske Bearbejdelse indeholder omtrent 2 Trediedele af den latinske Text. Disse 3 forskellige Texter findes aftrykte i Kolderup-Rosenvinges „Kong Valdemar den Andens Jydske Lov“ osv., S. 437—493 og i P. G. Thorsens „De med Jydske Lov beslægtede Stadsretter“ osv., S. 251—309. Tvivlene om Forfatteren og om hans Værks oprindelige Form findes fremsatte af Kofod Ancher i hans Lovhistorie, II, S. 159—197; Kolderup-Rosenvinge, anf. Skr., S. XIX—XXV; J. E. Larsen: Samlede Skrifter, I, 1, S. 157—177. 283 fl. — Navnlig har den sidste, ellers så udmærkede Lovhistoriker efter min Mening været uheldig i at opløse sine Forgjængeres Tvivl i denne

Sag, og jeg vil derfor tillade mig at fremsætte en fra hans aldeles afvigende Mening, hvis Rigtighed forekommer mig med Sikkerhed at fremgå af selve Texten og Kjendsgjeringerne.

1. På hvilken Tid Thords Artikler ere affattede, fremgår med allerstørst Sikkerhed af dem selv og deres egen Beskaffenhed, navnlig i den latinske Text; men förend jeg indlader mig på at bevise dette, vil det være rigtigt, først at fjerne en Misforståelse, som mere end noget Andet har hindret en uhildet Betragtning af denne Text og derved tillige den rette Opfattelse af disse Artiklers Betydning og Plads i vor Retsudvikling, næmlig den Misforståelse, at den latinske Text, som vi nu have, skulde være en Oversættelse og senere Udvidelse af en dansk Grundtext, og da navnlig af de nu bevarede danske Texter. Kofod Ancher udtaler sig endnu med mindre Sikkerhed om dette Punkt; men Kolderup-Rosenvinge antager med Bestemthed den latinske Text for at være oversat fra Dansk. Den Sidste anfører som Vidnesbyrd herom de mange danske Ord, som findes indblandede i Latinen; men jeg tror ikke, at de bevise Noget i denne Retning; thi de ere alle juridiske eller tekniske Udtryk, som der kunde være al Grund for den oprindelige Forfatter til ikke at oversætte, da det ikke vilde være let at danne latinske Udtryk for dem, som ikke vilde være udsatte for at misforstås, f. Ex. for sådanne juridiske Udtryk som „Nævnd i Kjön“, „Fylling“, „Boslod“ osv. Ved sådanne Begreber var det åbenlyst det Rigtigste at beholde de danske Udtryk, og Forfatteren lader os i Virkeligheden selv vide, hvad der er Grunden til, at han benytter dem; thi efterat han flere Gånge i det Foregående har benyttet det latinske Udtryk „juramentum cognatorum“ afvexlende med „næfnd i kyn“ eller „kyns næfnd“, finder han det fornødent i § 55 udtrykkelig at bemærke, at det er dette „næfnd i kyn“ (eller den Anklagedes egne Slægtningers Ed på, at de anså ham for uskyldig), som allevegne menes med det ovenanföerte latinske Udtryk. — Et særligt, stærkt Vidnesbyrd om Oversættelsen fra Dansk mener Kolderup-Rosenvinge at finde deri, at det gamle danske Udsagnsord *at kjøbe*, som overhovedet betød *at handle*, i § 45 er udtrykt på Latin ved *emere* (*at kjøbe* i dette Ords nuværende, mere indskrænkede Betydning), uagtet der på dette Sted synes

tværtimod at være ment *at sælge*. Denne Bemærkning er for så vidt aldeles rigtig, at den viser Artiklernes danske Oprindelse; men man må ikke glemme, at en sådan Fejl lige så vel kunde hændes den, der nedskrev på Latin, hvad han selv først havde tænkt i danske Ord, som den, der oversatte en Andens Arbejde. — Allerede Kofod Ancher havde i Overensstemmelse med sin Efterfølgers Tankegang ment, at det kunde være et Tegn på Oversættelse fra Dansk, at f. Ex. „at fæste Lov“ er oversat ordret på Latin ved „firmare legem“, uagtet dette Udtryk i klassisk Latin måtte have en ganske anden Betydning; men det er klart, at, når man engang vilde give sådanne Udtryk på Latin, så måtte de, for at undgå Misforståelse, netop gives på denne ordrette Måde, på hvilken det strax kunde høres, hvilket teknisk dansk Udtryk det stod i Stedet for, — når man da ikke vilde bruge en meget vidtløftig, Begrebet udtømmende Omskrivning.

J. E. Larsen erklærer med Bestemthed (anf. Skr., S. 172) den latinske Text for yngre end de 2 danske, og det af følgende Grunde: 1) fordi den har et så meget større Antal af Artikler; — 2) fordi den kun findes i „yderst få og temmelig nye Håndskrifter“; — 3) fordi de latinske Håndskrifter stemme meget bedre indbyrdes overens end de danske. Enhver vil let se, hvor uholdbare disse Grunde ere. Den første beviser i sig selv Intet, da en senere Bearbejdelse naturligvis ligeså godt kan være et Udtog som en Udvidelse; den anden er i sig selv ubeføjet, da de latinske Håndskrifter netop ere de ældste og talrigere end Håndskrifterne af nogen af de to danske Hovedformer, om hvilke der kan være Tale¹⁾; og hvad den tredie Grund angår, så er det klart, at den tværtimod snarere tyder på, at Latinen er Originalen, og de danske Texter Uddrag og Bearbejdelser. Larsen har også, som man ser af hans Forelæsninger over Retshistorien (Saml. Skr. I, 1, S. 283 fl.) senere selv indset Svagheden af dette Bevis og fandt nu „det Hele uklart.“

At nu den latinske Text i Virkeligheden er ældre end de danske, antydes allerede derved, at den, som sagt, forekommer i ældre Håndskrifter. Navnlig gjælder dette om det Arne-Magnæanske Håndskrift Nr. 443 i Duodez; thi

¹⁾ Om Håndskrifterne se Kold.-Rosenvinges anf. Skr., S. XX—XXV.

ifølge en velvillig Meddelelse fra Hr. Professor, Bibliothekar Thorsen høre Thords Artikler til dette Håndskrifts ældre Del, som han i Overensstemmelse med Kolderup-Rosenvinge henfører til Begyndelsen af det 15de Århundrede. Dette Håndskrift er ikke alene i sig selv endel ældre end noget af de danske, af hvilke intet når tilbage over Slutningen af samme Århundrede; men det er tillige selv en Afskrift af et ældre, meget godt og gammelt Exemplar, at dømme efter den gamle Form, hvori de indblandede danske Ord forekomme, og som navnlig er meget ældre end den, hvori de findes i de danske Håndskrifter. — Det bedste Bevis for den latinske Textes Fortrin, for de danskes i Alder og Oprindelighed bliver det dog, når det eftervises, at de sidste ere Oversættelser og Bearbejdelser af den første. At dette nu er Tilfældet med den længere danske Redaktion, har Kolderup-Rosenvinge forsåvidt indset, som han udtaler, at den må være en Oversættelse af en, tildels misforstået, latinsk Original; kun anser han den ikke for en Oversættelse af den nu bevarede latinske Text, men af en ældre, som nu er tabt, medens derimod den nuværende latinske Text igjen skulde være en Oversættelse af de danske. Forholdet bliver rigtignok på den Måde temmelig indviklet. — Som Vidnesbyrd om, at den længere danske Text er oversat fra Latin, gjør han opmærksom på, at „thigendhe fælugh“ i § 27 neppe er oprindelig dansk, men en Oversættelse af den latinske Textes „tacita communitas“ (§ 54), og at der i den danske Textes § 6 vistnok er en Misforståelse af Ordene i den latinske § 10. Antallet af disse Exempler kan med Lethed forøges; således er i § 22 (om Arv i Sidelinien) „aff sides“ åbenbart en udansk Oversættelse af det latinske „a latere“ (§ 40), foruden at Indholdet forekommer mig at være temmelig misforstået. I den latinske § 56 forekommer fremdeles Ordet „skjøffling“ i Betydning af en Voldsgjerning, hvorved Nogen tog sig selv tilrette uden Lov og Dom („med Foragt for Kongen som Dommer“); den danske Oversætter har ikke kjendt denne Brug af Ordet, men kun den almindelige, hvorefter det var Kongen, som gav Skjølingsbrev over Fredløse, og i Henhold hertil har han forandret den latinske Textes Udtryk (§ 49).

Den kortere og utvivlsomt noget ældre danske Bearbejdelse forekommer hverken Kolderup-Rosenvinge eller Lar-

sen at indeholde noget Spor af at være oversat fra Latin; men sådanne Spor findes dog ganske sikkert. Således er i § 2 „thet maa væll være“, som står istedetfor den latinske Textes „bene liceat“, upåtvivlelig en Latinisme, og ikke mindre i § 10 „then man — som hanum amod ær i sagen“ for „adversarius suus.“ Også med Hensyn til Gjengivelsen af Indholdet findes i § 19 den samme Unøjagtighed, som i den længere danske Bearbejdelses § 22 (se ovenfor). Ligeledes føje begge danske Bearbejdelser (henholdsvis i § 20 og 25) til den latinske Textes rigtige Forklaring i § 47 af „Igild“ og „Tvigild“ om simpel og dobbelt Erstatning af Tyvekoster, det højst forunderlige Tillæg om „Trigild, som også kaldes Midsommerspenge“ (og Tyven, som betaler den, „Midsommersmand“), hvilket dog umulig kan være oprindeligt.

Et stærkt Bevis på, at de danske Texter ere Bearbejdelser, netop af den nu bevarede latinske Text, ligger deri, at selve de Håndskrifter, som i det Hele taget indeholde den samme danske Text, enten i den længere eller i den kortere Bearbejdelse, indbyrdes have en Mængde Afvigelser, såvel i Udtrykkene som i selve Indholdet, hvilke Afvigelser tildels ere af den Art, at den ene Læsemåde ikke kan være opstået af den anden, men at de tvertimod let forklares som indbyrdes uafhængige Oversættelser eller Bearbejdelser af de tilsvarende Paragraffer af den latinske Text, hvorimod Håndskrifterne af denne sidste næsten overalt stemme overens i alt Væsentligt. Til Exempel herpå vil jeg tage § 23 i den latinske Text, som handler om Drab på Ægtefælle. De latinske Håndskrifter have her kun ganske uvæsentlige indbyrdes Afvigelser; men af de Håndskrifter, som indeholde den kortere danske Bearbejdelse, udtrykke (i § 11) de fleste det latinske „occiderit vel occidi mandaverit“ ved „ihiel lader sla æller slar“, men 1 (Håndskriftet C. hos Kold.-Rosenvinge) ved „dreper eller beder andre drepe“. — Istedetfor den latinske Textes „ille negaverit“ have de øvrige Håndskrifter „och thii (de) seyæ ney pa (på) anten (el. nogher) sider“; men C. afviger også her og har i det Sted: „dyl then, som sæcthes.“ — Hvor de latinske Håndskrifter har Tallet XIII (om Nævningernes Antal), har af de danske kun 2 (B. og C.) det samme Tal, de øvrige „tolff“. — Det latinske „facto vel consilio vel mandato“ udtrykke de øvrige danske Håndskrif-

ter ved „radh eller gierningh“; men B. holder sig nærmere til Latinen og tilføjer „eller budh“. — Endelig indeholder Slutningen af den latinske Paragraf den Bestemmelse, at de 13 Nævningers Ed i sådanne Sager aldrig skal kunne kasseres, men at de Nævninger, som befinde sig i Mindretallet ved Afsigelsen af Eden, skulle bøde hver 6 M . Disse samme Bestemmelser beholder det danske Håndskrift C., som overhovedet holder sig nærmest til Latinen; men de øvrige forandre dem til det Modsatte, nemlig at en sådan Ed ligesåvel som andre skal kunne kasseres (af Biskop og Bygdemænd). — Lignende indbyrdes Afvigelser, som kun kunne forklares af den latinske Text, findes i Håndskrifterne af den længere danske Bearbejdelse (§ 13). — Herved bortfalder Kolderup-Rosenvinges Gjætning, at de danske Bearbejdelser skulde være Oversættelser af en ældre, nu tabt, latinsk Text, medens den nu bevarede latinske Text igjen skulde være en Oversættelse af de danske. Tvertimod er det af flere af de anførte Exempler sikkert, at disse sidste netop ere Bearbejdelser af den bevarede latinske Text.

2. Efterat det således, vistnok med fuldkommen Sikkerhed, er godtgjort, at af de bevarede Texter den latinske er den ældste og, såvidt man nu kan komme, oprindelige, bliver det den næste Gjenstand for Undersøgelsen, om Artiklerne ikke, navnlig i denne ældste Text, indeholde Vidnesbyrd om den Tid, da de ere fremkomne. Dette er, som jeg vil vise, i høj Grad Tilfældet. Det udtrykkeligste Vidnesbyrd er det, som indeholdes i § 53, i den Bestemmelse, at Kong Valdemars Love, med Undtagelse af dem, som netop i dette Skrift forandredes, og Kong Erik, salig Ihukommelse, hans Love, som kaldes „haandfæst“ (Håndfæstning), skulde overholdes. Kong Valdemars Love er jyske Lov; den Kong Erik, som omtales, er Erik Glipping, og hans Håndfæstning er de bekjendte Forpligtelser angående hans Regjerings Førelse, som han måtte udstede i Nyborg d. 29 Juli 1282. Dette Dokument er det første, som i Danmark betegnedes ved Navnet *Håndfæstning*, således f. Ex. af Hvitfeldt (Danm. Riges Krønike, S. 284). Det er således mindre nøjagtigt, når det almindelig siges, at Kristofer den Anden var den første danske Konge, som udstedte en Håndfæstning; men Kristofers er den første, som er udstedt som Betingelse for hans Valg til Konge, og efter den Tid blev det især de Forpligtelser, som

udstedtes på denne Måde af Kongerne ved deres Tronbestigelse, som kaldtes med Navnet Håndfæstning. I Hovedsagen er dog Erik Glippings det Samme, næmliĝ en af Kongen ligeoverfor Folket indgaaet Forpligtelse om Regjeringens Førelse, så at det ikke er underligt, at Navnet overførtes fra den til de senere. — At det er Erik Glippings Håndfæstning, som Thord mener, er såmeget sikrere, som ingen anden dansk Konge af Navnet Erik har udstedt nogen Håndfæstning. I Forordningen for Nørrejylland af 1304, Lørdagen før Påske, lover Erik Menved at stadfæste den, og den betegnes der næsten ordret ligesom hos Thord ved: det Brev og de Privilegier, som kaldes „handfæst“, hvorved det da yderligere bestyrkes, at der indtil 1304 kun eksisterede et Dokument, som betegnedes ved dette Navn. — Thords Artikel 53 må altså antages at være nedskreven i Erik Menveds Regjeringstid; thi efter denne Konges Død vilde Forfatteren for det Første rimeligvis have betegnet den Kong Erik, som havde udstedt Håndfæstningen, nærmere, for at han ikke skulde forvexles med Erik Menved, og dernæst vilde han utvivlsomt ikke have anført denne Håndfæstning, eller idetmindste ikke den alene, men også Kristofer den Andens, og efter 1326 tillige Valdemar Eriksens.

Dette Bevis for Artiklernes Affattelsestid må anses for aldeles sikkert; men et, om man vil, endnu sikrere ligger dog i deres Indhold. De bære i den Grad Præget af Retsudviklingen og Forholdene overhovedet omtrent ved År 1300, at de ikke kunne tænkes affattede på nogen anden Tid. Navnlig slutte de sig på det Allernøjeste til Håndfæstningen af 1282 og Forordningerne af 1284 og 1304.

Den nære Tilslutning til Håndfæstningen af 1282 viser sig ikke blot deri, at denne i sin Helhed stadfæstes i Artiklernes § 53; men en hel Del af dens Bestemmelser ere desuden optagne som særskilte Artikler hos Thord, enten uforandrede i Indhold eller lidt videre udviklede. Således er Bestemmelsen hos Thord, § 26, om at Kongen ikke måtte stævne Nogen ud af hans „provincia“ (hvorved her neppe i Overensstemmelse med den senere Sprogbrug menes *Herred*, men snarere *Land* eller *Syssel*), men skulde stævne ham til hans rette Ting, en Optagelse af Håndfæstningens § 11. Bestemmelsen hos Thord, § 33, om ulovligt erhvervede Kongebreve gjentager temmelig nøje Håndfæstningens § 4. Thords

Bestemmelse i § 51 om, at ingen ny Told må indføres uden Folkets Tilladelse, indeholdes allerede i Håndfæstningens § 15 — hans § 52 om det årlige Danehof, som skulde holdes i Nyborg, i Håndfæstningens § 1, nærmere bestemt ved Forordningen af 1284, § 2. Thords Bestemmelse i § 52 om Overholdelsen af Kong Valdemars Love findes i Håndfæstningens § 5, — hans § 61 om ulovlig Skovhugst svarer til dennes § 17. — Håndfæstningen havde fremdeles i § 2 bestemt, at den, som var forvunden (*victus*) efter Loven, skulde have den i Lovbøgerne fastsatte Frist til at flygte ud af *Riget*. Jydske Lovs Bestemmelse herom (II, 22) er, at den Fredløse skal fly *Landet* (Jylland) inden Dag og Måned, da Kongen ellers kunde „skyfle“ over ham; men Thord har i sin § 71 den Bestemmelse, at han kun skulde have 3 Dage til at flygte i, og siger, at det var Noget, som Kongen var bleven enig med Jyderne og Fynboerne om, hvilket altså må være sket i Tiden mellem 1282 og Artiklernes Affattelse. — Endelig slutter Thords § 81, om Jord, udlagt til Kongen eller Private for Bøder, sig til Håndfæstningens § 4.

Tilslutningen til Forordningen af 1284 viser sig foruden i Bestemmelsen om det årlige Danehof (se ovenfor) især i den ikke uvigtige Udvikling af Herreds- eller Stokke-Nævns-Institutionen. Efter jydske Lov (III, 64 fl.) skulde dette Nævn kun dømme i Sager vedkommende Falsk, Mordbrand og Stirov (Røveri på Landevejen); men allerede den gamle Forordning, som angiver sig selv for at være udstedt enten af Kong Kristofer (den Første) eller af Kongen (Erik Plovpenning eller Abel) og Hr. Kristofer (Kristofer den Første som Hertug for sin Tronbestigelse), udvider Herredsnævnets Område til Sager vedkommende Skibbrudnes Plyndring (Kofod Ancher: Lovhistorie, I, S. 604. 609. II, S. 549). Derefter drejer Forordningen af 1284 sig hovedsagelig om denne Rettergangsmåde, idet den dels henlægger Brud på Hus-, Gård- og Kirke-Fred under Herredsnævnets Påkjen-delse, dels bestemmer, at dets Kjendelser skulle afsiges efter Flertallets Stemmer (hidtil var der måske fordret Enstem-mighed for den Anklagede, for at han skulde gå fri — se J. E. Larsen: Saml. Skr. I, 1, S. 89—91), men kunne om-stødes af Biskoppen og 8 bedste Bygdemænd, det vil sige, 8 ansete Mænd i Bygden eller Syslet. Desuden indeholder

Forordningen flere Bestemmelser angående denne Rettergangsmådes Form. Thords Artikler gå nu videre på den således indslagne Vej, idet de påny udvide Herredsnævnets Område til Sager vedkommende Drab på Ægtefælle (§ 23), Brud på Tingfreden (§ 73) og Bortførelse af en gift Kone (§ 96), og idet de optage Bestemmelserne af 1284 om Rettergangens Form med nogle yderligere Tillæg, men også med enkelte Ændringer (§ 8. 9. 11. 41. 42). Af de sidste er der en, som er af større Interesse, nemlig den, at i de nye Sager, som henlagdes under Herredsnævnet, skulde Nævningernes Antal ikke, som ellers, være 12, men 13, og den Kjendelse, som Flertallet af disse 13 afgav, skulde ikke kunne omstødes af Biskop og Bygdemænd; for såvidt muligt at fremkalde Enstemmighed i deres Kjendelser, skulde enhver Nævning, som ikke stemte med Flertallet, bøde 3 ŷ til Kongen og 3 ŷ til Bonden, det vil vel sige, den sejrende Part i Sagen (§ 23 og 55). — Et lignende Nævn af 13 Mænd, som skulde nedsættes på Landstinget i en enkelt Art af Sager (når Nogen havde øvet Skjøling på egen Hånd), og hvis Kjendelse ligeledes synes at skulle være uomstødelig, foreskrives hos Thord i § 56. — — Hvad der var Grunden til, at man således efterhånden udvidede Herredsnævnets Område og Betydning, idetmindste i nogle Tilfælde på de almindelige Nævningers (Ransnævningernes) og Sandemændenes Bekostning, antydes ingensteds. De Henseender, hvori Herredsnævnet afveg fra de 2 andre ovennævnte Rettergangsmåder, vare væsentlig 2: Dommernes Antal, som i det første var 12, eller ifølge Thords Artikler i enkelte Tilfælde 13, i de sidste derimod kun 8, — og den Omstændighed, at i det første udnævntes Dommerne for hver enkelt Sag, i de sidste derimod for længere Tid, nemlig de almindelige Nævninger af Herredets Bønder for et År, Sandemændene af Kongen for Livstid eller idetmindste for en ubestemt længere Tid. Det kan vel nok antages, at man har haft større Tillid til Herredsnævningerne på Grund af deres større Antal; mere tvivlsomt kan det vel være, om man har anset Udnævnelsesmåden for en Fordel, fordi der for hver enkelt Sag kunde vælges Dommere, som netop i denne Sag måtte anses for at være de mest upartiske. — Også i Ribe Byret af 1269 var det blevet bestemt, at Kjendelsen i alle vigtigere Sager skulde afsiges af 12 for hvert enkelt Tilfælde

udtagne Mænd; men i andre jyske Kjøbstæder vedblev man at benytte Sandemænd og Ransnævninger, tildels endog i et ringere Antal end 8 (f. Ex. i Åbenrå og Kolding).¹⁾

Med Bestemmelserne i Forordningen af 1304 falde Thords Artikler ligeledes i flere Henseender sammen, således deri, at Frænderne kun skulde bidrage til Mandeboden i det Tilfælde, at Drabsmanden blev fredløs (§ 75), og at den, som hævnede sig på sin Modstanders Slægtning, skulde anses som den, der forbrød sig mod en Uskyldig, en meget vigtig Bestemmelse for Indskrænkningen af Privathævnen og de private Fejder (§ 64). Bestemmelserne om ulovlig Gjæstning (§ 61) har endogså i selve Udtryksmåden en mærkelig Overensstemmelse med det, som findes om den samme Gjenstand i den ovennævnte Forordning, idet der på begge Steder siges, at den, som således gjæster usømmeligen („indiscrete“) skal underkastes en særegen Vanære og være en Skandale („scandalum“) for hele Riget. — Den næste større Lovgivning efter 1304 er Kristofer den Andens Håndfæstning af 1320; men den er åbenlyst yngre end Thords Artikler; thi af det Nye, som den indeholder, har Thord Intet optaget.

Ligesom altså Thords Artikler ved hele deres Indhold

¹⁾ At Stokkenævnet i det 15de Århundrede endogså er blevet anvendt til at afgjøre rene Ejendomssager, ses af et Tingsvidne, som findes blandt Ribe Stiftskistes Dokumenter i Gehejme-Arkivet under Nr. 213. Det er udstedt på Hvidding Herreds Ting, altså i Sønderjylland, Mandagen efter Helmissen (Allehelgens Dag, d. 1ste November) 1438 og angår en Gård i Rejsby Sogn, som en Peder Klavsen vilde gjøre Domkapitlet stridig. Han var da mødt på Tinget og „lod han tilkræve med Drostens Brev en Stokkenævning med 12 gode Mænd at skille den Sag ad, som vare (12 Bønders Navne), hvilke 12 Mænd vorde opkrævet af Herredsfoged at skille derom, hvilke gode Mænd indginge og vel berådte dem og komme igjen inden 4 Stokke og vidnede så og tygede samdrægtelig, at de sandelig havde hørt og spurgt af gode Mænd, at Hr. Jens Lagesen af Høther (Højer), hvis Sjæl Gud have, skjødede, gav og oplod på fornævnte Hvidding Herredsting Hr. Iver Thorsen på Kapitels Vegne i Ribe fornævnte Søndergård i Rejsby Sogn til evindelig Ejels.“ — Vi se, at Stokkenævnet opkræves i denne Sag efter Befaling af Drossten i Sønderjylland (i Kongeriget var denne Æmbedstitel allerede for længere Tid siden gået af Brug); men om det kun var efter hans Befaling, at det kunde opkræves til at afgjøre sådanne Sager, tør jeg ikke afgjøre.

bære Præget af at være affattede i Slutningen af det 13de eller Begyndelsen af det 14de Århundrede, således vidne også mange Udtryk i dem om deres høje Alder, som f. Ex. „wetherwiste boot“ i § 4 om den Bøde, som Enhver, der endogså blot havde været tilstede ved et Drab, skulde betale til den Dræbtes Arvinger og til Kongen, — „Kongens Mænd“ i § 69 om Stammen til den senere Adel, ligesom i jyske Lov, — Navnet Axelkjøbing om en Kjøbstad, til hvilken der ikke er Sejlads, i § 45 (modsat Strandkjøbing). Også den megen Omtale af Sysseltingene og den hyppige Anvendelse af Kjöseden til Rensning for den Anklagede tyde på Artiklernes gamle Affattelsestid, og jeg idetmindste ved ikke, at nogen eneste Artikel eller blot nogen Del af en Artikel i den latinske Text bærer Spor af at tilhøre en senere Tid, så at der kunde være nogensomhelst Grund til at tvivle om, at vi endnu have Artiklerne i deres oprindelige Form.

3. Vi kunne nu gå et Skridt videre og påstå, at den bevarede latinske Text eller, nøjagtigere talt, dens første Del er selve de „leges, scriptæ in Thordone“, som omtales i Forordningen af 1304. Denne indeholder nemlig en Bestemmelse om, at Biskop Kristjern i Ribe tilligemed 4 andre jyske Herrer, Gunnolf Svendsen, Svend Bonde, Thord Litle og Niels Brock, skulde lade de „i Thord“ (d. e. hos Thord, i Thords Skrift) skrevne Love oversætte fra Latin til Dansk og dernæst overveje dem og udvælge de nyttigste iblandt dem, som Kongen derpå efter deres Andragende, og efterat han også på sin Side havde overvejet, hvad der var hans Krone og hele Riget fornødent, vilde stadfæste på Danehoffet. At den nu bevarede latinske Text netop er de her omtalte „leges, scriptæ in Thordone“, antydes navnlig derved, at det i Slutningen af § 53 hedder, at de Rettelser til jyske Lov, som Skriftet indeholder, skulle iagttages som Lov, hvis de stadfæstes af Kongen. Da dette skreves, var Stadfæstelsen altså endnu ikke given, men der tænktes på en sådan. *J. E. Larsen* har bemærket disse Ord; men på Grund af sin urigtige, forudfattede Mening om den latinske Textes Nyhed opstiller han den Formodning, at de kunde hidrøre fra en Lovkyndig, som i Midten af det 15de Århundrede havde forøget Thords Arbejde med nogle nye Forslag til Lovforbedringer, og at de ovenanførte Ord kun skulde

angå disse nye Tillæg. Herimod må bemærkes, at det vilde være forunderligt, om den antagne Lovkyndige havde bragt denne sin Bemærkning midt i Artiklerne. Jeg ved rigtignok ikke, hvilke Paragraffer Larsen muligens har tænkt sig som denne yngre Forfatters Arbejde; jeg for min Part kan ingen finde, som kan antages at skrive sig fra en så sen Tid. Såmeget er i ethvert Tilfælde vist, at § 53, i hvilken Bemærkningen om den endnu manglende Stadfæstelse findes, i sit øvrige Indhold må høre til den gamle Text, da det er i den, at Erik Glippings Håndfæstning erklæres for at skulle stå ved Magt, og at den ovenomtalte Bemærkning ifølge Sammenhængen ikke angår nogle senere tilføjede Paragraffer, men alle de oprindelige. Paragraffen lyder næmlig omtrent således: „Kong Valdemars Love med Undtagelse af dem, som ere rettede i dette Skrift, skulle overholdes, ligeledes Kong Eriks Håndfæstning og *hine* Rettelser, hvis de stadfæstes af Kongen“. — Det er vel kun i de 2 ældste Håndskrifter, at de omtalte Ord findes i den ovenanførte Form; i alle de yngre Håndskrifter ere de forandrede til: „de Rettelser, som ere stadfæstede af Kong Valdemar“; men denne Forandring viser sig let at være aldeles vilkårlig og at være foretaget for at bringe Indholdet af denne Paragraf i Overensstemmelse med hele Skriftets Titel, som angiver det for at være stadfæstet af en Kong Valdemar.

Dengang da Forordningen af 1304 bestemte, at Thords Lovsamling skulde gennemgås og forelægges til kongelig Stadfæstelse, må Samlingen antages at have sluttet med den nysomtalte § 53. Dermed stemmer det, at de 3 Paragraffer 51—53 have en lidt anden Karakter end de øvrige, idet de særlig angå Statsretten. Slutningsbestemmelsen af § 53 er da rimeligvis tilføjet netop i Anledning af den forestående Stadfæstelse. De følgende Paragraffer, § 54 til Slutningen, synes derpå at være tilføjede i den nærmest påfølgende Tid, for at bringes under Forhandling ved samme Lejlighed. Dette bestyrkes på en påfaldende Måde ved deres Indhold og Form. For det Første er det netop i disse Paragraffer, og kun i dem, at flere Bestemmelser af Forordningen af 1304 ere optagne, og det tildels med en mærkelig Overensstemmelse i Udtryksmåden (se S. 239). For det Andet mangle flere af disse Paragraffer den rette Lovform, hvilket ikke er Tilfældet med nogen af de tidligere; de have lige-

som mere Formen af Henstillinger, idet de f. Ex. begynde således: „Der bör tages den Bestemmelse“ (§ 71 og 75) eller: „Kapitlet om Drab bör rettes således“ (§ 72). Det Samme gjælder også om en sådan Begyndelse som: „Man må vide, at“ (§ 73) eller: „Man må lægge Mærke til, at“ (§ 55). Den sidstnævnte Paragraf er tillige et Slags Anmærkning til den ældre Del af Artiklerne og betegner dem paa en Måde som noget Afsluttet, idet den siger: „Man må vide, at i *hine* nye Love“ osv. — Forfatteren fremkommer i en Slutningsbemærkning med den Undskyldning, at han ikke har haft tilstrækkelig Tid til at øverveje Indholdet og Formen af sit Arbejde; denne Undskyldning angår vistnok navnlig den senere Del af Artiklerne. I Virkeligheden synes der også at være nogen Uoverensstemmelse mellem Indholdet af 2 af disse senere Paragraffer, § 60 og 96. — Der er al Grund til at antage, at det er selve Forfatteren af den første Del, som har tilføjet den sidste Del af Artiklerne; idetmindste er der da Intet, som taler derimod.

Den i Året 1304 besluttede Bearbejdelse og kongelige Stadfæstelse af Thords Love synes ikke at være kommen til Udførelse på den Tid efter Bestemmelsen. Derimod have de vistnok senere modtaget en kongelig Stadfæstelse, siden både den latinske Text og efter den de danske have i deres Overskrifter en Angivelse om, at en Kong Valdemar med Rigets bedste Mænds Samtykke have stadfæstet dem på et Danehof i Nyborg. Uafhængigt heraf haves et Udsagn af Biskop Iver Munck i Ribe eller idetmindste fra hans Tid om, at Artiklerne virkelig havde fået kongelig Stadfæstelse, og at Kongebrevet herom fandtes i Roskilde Biskops Arkiv.¹⁾ — Det må da snarest antages at være den unge Kong Valdemar Eriksen, som har stadfæstet dem 1326 på det mærkelige Danehof i Nyborg, på hvilket han selv blev valgt til Konge. Var denne Stadfæstelse sket senere, f. Ex. af Valdemar Atterdag på Danehoffet 1354, vilde Artiklerne rimeligvis have modtaget en ny Bearbejdelse og Tillæg, som inde-

¹⁾ J. E. Larsen: Saml. Skr. I, 1, S. 167. — At Roskilde Biskop opbevarede dette, Jylland vedkommende, Kongebrev, kunde måske forklæres af hans Stilling som Rigets øverste Kantsler, og Erik Menved havde jo netop erklæret, at der ved Stadfæstelsen tillige burde tages Hensyn til Kronens og hele Rigets Interesse.

holdt Spor af denne senere Tid. — Fremdeles må man antage, at det er den latinske Text, som er bleven stadfæstet af Kongen, og det netop i den Form, hvori vi nu have den, uagtet dens senere Del efter sin Form ikke ganske egnede sig dertil. Hvis Stadfæstelsen var bleven givet på en dansk Bearbejdelse, vilde denne uden tvivl have holdt sig i Brug; men de nuværende danske Texter bære, som allerede vist, ganske Præget af at være senere Bearbejdelser og Uddrag, som Private have gjort sig i et sådant Omfang og i en sådan Form, som de selv fandt for godt.

Der er en Omstændighed, som kunde synes at tale imod, at Thords Artikler overhovedet nogensinde havde fået Stadfæstelse som gjældende Lov, nemlig den, at de vistnok indeholde enkelte Bestemmelser, som aldrig fik virkelig Gyldighed, f. Ex. den, at alle Stævninger skulde foregå om Søndagen ved Kirken (§ 83). Der ligger dog ikke heri noget sikkert Bevis mod Stadfæstelsen, da i ældre Tid Meget er blevet fastsat som Lov, uden at det dog er kommet i virkelig og varig Anvendelse.

4. Ifølge det hidtil Udviklede indeholder den latinske Text af de såkaldte Thords Artikler en Samling af Forbedringer og Tillæg til jyske Lov, forfattede imellem 1286, da Erik Glipping døde, og 1304, da de omtales i den ovenfor omtalte Forordning af Erik Menved, rimeligvis nogle År før 1304, eftersom Skriftet i denne Forordning betegnes på en Måde, som synes at tyde på, at det dengang allerede var almindelig bekjendt, — tilligemed nogle, rimeligvis af samme Forfatter, i Anledning af den 1304 forestående kongelige Stadfæstelse tilføjede nye Forslag. Spørgsmålet bliver nu, hvem denne Thord er, som har forfattet disse Artikler; hvad Håndskrifterne i deres Overskrifter angive herom, er Følgende: Det ældste, men, som vi have set, dog forholdsvis temmelig unge latinske Håndskrift kalder Forfatteren: Lithlæ Thord diæghen, Landsdommer („legifer“) i Nörrejylland¹⁾, og den samme Betegnelse have de danske Håndskrifter, medens de fleste af de øvrige latinske kun kalde ham „Thord Landsdommer“. Biskop Knud Mik-

1) At der ved det latinske „legifer“ menes „Landsdommer“ eller idetmindste den Stilling, som senere betegnes ved dette Navn, kan der ikke være nogen Tvivl om.

kelsen i Viborg kalder ham kun „Thord“¹⁾ ligesom Forordningen af 1304.

Efter min Mening kan der næppe være nogen Tvivl om, at Forfatteren er den Samme som den Hr. Thord Litle, der 1304 bestemtes til Medlem af den Kommission, som skulde gjøre Indstilling om Stadfæstelsen af Artiklerne, og som altså må antages for at have været en lovkyndig Mand. Han var en fornem Mand i Viborg Stift, som ses af et andet Sted i samme Forordning af 1304, hvor han tilligemed Biskop Peder og 3 andre Herrer i det nævnte Stift udnævnes til at sætte Stiftets Indbyggere i Skat efter deres årlige Indtægter, ved hvilken Lejlighed han nævnes som Nr. 2, altså nærmest efter Biskoppen. At han kaldes Herre, betegner ham som Ridder; thi Gejstlig har han neppe været, da det efter Skik og Brug ellers vilde være blevet nærmere angivet, hvilken gejstlig Stilling han beklædte. Derimod er der Intet ivejen for, at han kan have været Landsdommer, og det er vel endogså rimeligt, at Landsdommeren var Medlem af den førstnævnte Kommission, som skulde undersøge Lovartiklerne. Om selve Navnet „Landsdommer“ dengang allerede var i Brug, er ikke sikkert; men Landstinget havde naturligvis sin Formand, enten han nu hed Landsdommer eller måske Lagmand, som i de andre nordiske Riger. — Da nu Hr. Thord Litle var lovkyndig, med Rimelighed kan antages for at have været Landsdommer (eller Lagmand) ved Viborg Landsting, og med Bestemthed vides at have levet og virket på den Tid, da Thords Artikler forfattedes, så kan man neppe undlade at antage ham for identisk med Forfatteren. Når nogle Håndskrifter kalde denne med Navnet „Litle Thord Degn“, må man derfor antage, at „Litle Thord“ er en Omstilling af „Thord Litle“, måske foranlediget ved Tilføjelsen af Navnet „Degn“, hvilken Tilføjelse vistnok er urigtig og grunder sig på en Forvexling, som jeg strax skal omtale. Når man tilføjede dette „Degn“, lå det næmlich temmelig nær at antage „Litle“ for et Øgenavn med Betydningen „Lille“, som man da mente at kunne sætte foran, for at det ikke skulde kollideres med Familienavnet „Degn“. „Litle (Lille) Thord Degn“ synes heller ikke af indre Grunde at være rigtigt, da sådanne Øgenavne neppe

¹⁾ Kofod Ancher: Anf. Skr. II, S. 192.

plejede at tilføjes, når en Mand nævnedes både med Fornavn og med sit rette Efternavn.¹⁾ — Endnu bør det dog bemærkes, at Hvitfeldt i sin „Danmarks Riges Krønike“, S. 234, nævner en Thord, Degn i Roskilde, som Vidne ved et Dokuments Udstedelse omtrent 1280 eller 1290²⁾. Denne sjællandske Gejstlige kan dog ikke godt antages for at være den Samme som den jyske Lovforfatter (og Landsdommer).

Hvis denne min Undersøgelse ikke er aldeles forfejlet, følger det af sig selv, at Artiklernes Forfatter ikke, således som tildels endnu vore nyeste Lovhistorikere have ment, kan være den jyske Landstingshører Thord Degn til Bjerregård, som levede i Midten af det 14de Århundrede. Uagtet den Ene angives for at have været Landsdommer, og den Anden var Landstingshører (et Slags Tingsvidne ved Landstinget), for ikke at tale om den forskjellige Levetid, har man dog allerede i en ældre Tid forvexlet dem, således som det ses af Kofod Anchers Lovhistorie, II, S. 172. 197, og jeg skulde næsten antage, at Tilføjelsen af „Degn“ til Navnet på Artiklernes Forfatter allerede i det ældste bevarede latinske Håndskrift må tilskrives den samme Forvexling, som altså derefter allerede har fundet Sted i Begyndelsen af det 15de Århundrede. (At Overskriften over Artiklerne i dette Håndskrift skriver sig fra den samme gode, gamle Kilde som selve Artiklernes Text, behøve vi ikke at antage.)

¹⁾ Med Hensyn til Thord Litles sandsynlige Stilling til Viborg Landsting har Hr. Kammerherre, Stiftamtmand Rosenørn haft den Godhed at gjøre mig opmærksom på Følgende: Såvel den latinske Benævnelse „legifer“ som Stillingens Væsen, således som den fremtræder i Thord Little, fører nærmest hen til det almen nordiske Laugmand eller Lovsigemand, der vistnok ikke blot sagde Tingene, hvad Ret var, og vel også forkyndte det i Dommen, men også med Bevidsthed formåede dem til at vedtage nye Afgjørelser, som skulde tjene til fremtidige Præcedenter, således som det endnu fremtræder i visse højere engelske Retsinstituter. At dette har været Tilstanden, for jyske Lov gaves, kan neppe betvivles, og Thord Little synes at have fortsat Traditionen efter Lovens Udstedelse. Da der således her har været en vis Kamp mellem en ældre Folkemagt og Kongemagten, er det ganske stemmende hermed, dels at Thord Little holdt på Erik Glippings Håndfæstning, dels at Erik Menved ikke vil sanktionere Artiklerne uden nøjeste Prøvelse, og dels måske også, at man 1326 har slået dem fast en bloc.

²⁾ Smlg. Kofod Ancher: Lovhistorie, II, S. 167 ff.

Muligvis var Landstingshøreren en Slægtning, f. Ex. en Sønnesøn eller Dattersøn af Thord Litle, i hvilket Tilfælde det så meget lettere kan forklares, at man senere sammenblandede såvel Personerne som deres Tilnavne; men da det ikke er sikkert, ja neppe engang rimeligt, at Thord Litle også har haft Tilnavnet „Degn“, vil jeg foreslå, at man med Biskop Knud og de Fleste i det 15de Århundrede foreløbig kalder Artiklernes Forfatter blot „Thord“.

5. Efter den Sikkerhed, som der efter min Mening nu er vunden med Hensyn til Thords Artiklers Alder og Oprindelse samt deres oprindelige Form, fortjene de vistnok endnu større Opmærksomhed end hidtil som et vigtigt Vidnesbyrd om det Standpunkt, hvorpå den jydsk Retsudvikling befandt sig ved Overgangen fra det 13de til det 14de Århundrede. Af størst retslig Betydning er vistnok Udviklingen af Herredsnævnet (se S. 237 fl.); men der er også andre juridiske Punkter, som forekomme mig at have ikke liden Interesse, som f. Ex. Begunstigelserne for Gejstligheden (§ 10, 19, 34), som endogså have bevirket, at Kofod Ancher ikke har kunnet løsrive sig fra den Mening, at Forfatteren selv måtte have været en Gejstlig, og Udviklingen af Institutionen med Biskop og bedste Bygdemænds¹⁾ Overkjendelser (§ 21. 22. 25. 63 og flere). Den videre Udførelse heraf må jeg dog overlade til Juristerne. — Til Slutning vil jeg endnu bemærke, at det er vel stærkt, når J. E. Larsen (anf. Skr., S. 165) siger, at „Thord Degns Forfatterskab uidentivl næsten ene har indskrænket sig til at samle sådanne gjældende Bestemmelser, som henhørte til den sæd-

¹⁾ Det synes ved første Øjekast meget forunderligt, at Biskoppen, hver i sit Stift, i Forening med nogle, rimeligvis af ham selv tiltagne, Mænd kunde kuldkaſte de ved de verdslige Domstole af Sandemænd og Nævninger afsagte Kjendelser eller af Hvemsomhelst aflagte Vidnesbyrd. Uidentivl står denne Institution dog i Forbindelse med, at sådanne Kjendelser eller Vidnesbyrd afgaves edeligt, så at ikke blot falske Vidnesbyrd, men også åbenbart uretfærdige Kjendelser betragtedes som Mened. Da nu denne i Middelalderen straffedes ved de gejstlige Domstole, ere også de nævnte Kjendelser og Vidnesbyrd bleve henlagte under et Slags gejstlig Overret, som man da ikke blot bemyndigede til at kassere en af Sandemænd eller Nævninger afsagt Kjendelse, men endogså selv endelig at afgjøre Sagen tvertimod en sådan Kjendelse.

vansmæssige Ret, og vel især Udtog af mærkelige Præjudikater fra Landstinget og Kongens Retterting, hvoraf den herskende *usus fori* kunde læres.“ Jeg vil ingeniunde nægte, at de fleste Bestemmelser i Thords Artikler kunne være og rimeligvis også ere af denne Art; men det er aldeles sikkert, at der på den anden Side ere en Del af Artiklerne, som udgå fra Forfatterens selvstændige Bestræbelser for at reformere Retsvæsenet, således f. Ex. de fleste af de Artikler, som gå ud på at forbedre Rettergangsmåden. Også af de øvrige Bestemmelser ere der flere, som have Karakteren af Forslag til noget Nyt, f. Ex. § 78 og 82, og tydeligst af alle § 72.
